

Számvetés és program
Tábor Béla a magyar zsidóságról

1942-ben, mielőtt bevonul munkaszolgálatra (amely két és fél év után koncentrációs táborral is súlyosbodik), Tábor Béla megírja a *Szakzsidóság vagy zsidó világnézet* c. írását az *Ararát* c., akkor még létező zsidó évkönyvbe. Elképesztő hangütéssel kezdi. „1942-ben a zsidóság válságáról beszélni talán már mosolyt fakasztó anakronizmus”, és rögtön így folytatja: az „utolsó tíz év megmutatta, hogyan állotta ki a zsidóság – vagy hogy magunkról beszéljünk: a magyar zsidóság – újkori történelme legnagyobb próbatételét.” A nyilvánvaló lesújtó válasz helyett levonja a következtetést – és ez az, amire muszáj felkapnunk a fejünket –: még az is kérdés, hogy létezik-e az az entitás, amit magyar zsidóságnak nevezhetünk? Gondoljuk meg: miközben a magyar zsidóság tömegeit hurcolják el, Tábor Béla minden önsajnálattal, sópánkodás nélkül azt a drámai kérdést teszi fel: *létezik-e* a magyar zsidóság. Nyilvánvalóan nem azt kérdezi, hogy létezik-e ez a szörnyű körülmények közé taszított és pusztulásra ítélt sokszázezer ember, akik közé ő is tartozik. Hanem létezik-e mint magyar zsidóság. Van-e olyan szellem-centrikus értékrendje, amelyet egy aktív elit teremtő módon alakít, és amellyel legalább passzívan szolidaritást vállal a zsidóság. Már ez is megdőbentő. Zsidótörvények, munkaszolgálat – és minderről egy szó sem. Körülötte úgymint minden erről szól. Csakis arról szól a kérdés, ami végső soron identitást és így erőt adhat a zsidóságnak. Tábor Bélát csakis ez foglalkoztatja. Még ha ehhez elkésztő számvetésre van is szükség.

Ez tehát a következő lépés: az ugyancsak elkésztő enumeráció. Felsorolja, hogy ma kiknek és mit jelent ma – 1942-ben – a zsidóság:

Próbáljuk hát lerajzolni a magyar zsidóság térképét. Kik azok, akik zsidónak vallják magukat?

Azok, akik tehetetlenségéből zsidók – – [ilyet ma is sokat ismerünk]

azok, akik zsidóságukból élnek – – [ilyenekből is, és sokan maguknak sem vallják be, hogy különböző politikai vagy kulturális jelszavak mögött valójában ezt teszik]

azok, akiket „zsidókká pofoztak”; a pofon hegye ég, és ezt az égést érzik a zsidóság lényegének – – [ez sem múlt el, csak sokan azt hiszik, hogy erre az a válasz, ha maguk is pofoznak, hogy milyen fatális következménye volt ennek a kiélt – be is vallott vagy be nem vallott – bosszúvágnak a magyar zsidóság háború utáni történetében, ezt is hurcoljuk magunkkal]

azok, akiknek számára a zsidóság túl bő szívük karításszükségletét szolgáló tárgy – – [ilyet már kevesebbet ismerünk]

azok, akik szolidaritásból zsidók, bátorságból zsidók, dachból zsidók, kategorikus imperativusból zsidók – –

azok, akiknek számára a zsidóság vallás hit nélkül – – [ez is ismerős, tele van vele az ún. vallásos élet]

azok, akik a formákban látják a zsidóságot, de sejtani sem képesek, hogy a forma csak addig van, amíg megvan az, aminek a formája, hogy a forma csak addig forma, amíg él, és csak addig él, amíg élő, teremtő szellem táplálja – –

azok, akik zsidó nacionalistáknak tartják magukat, de semmi érzék vagy szeretet, vagy megközelítési szándék nincs bennük egyetlen érték iránt sem, amely a zsidó fajtság differentia specificáját alkotja – –

azok, akiknek számára az, hogy „zsidóság”, minden konkrétumától megfosztott, ködben úszó üres szó, de ezért a ködért rajonganak.

Ma ehhez még szomorúbban hozzátehetjük a „hamis papírral” élőket: Tábor Béla *A zsidóság két útja* 1990-es kiadásához írt [utószavában](#) így nevezi azokat, akik eltitkolták gyermekeik előtt – és próbálták letagadni maguk előtt – zsidóvoltukat. És hozzávehetjük ezek leszármazottait, akiknek másoktól kellett megtudniuk, hogy ők zsidók, akik számára tehát a zsidóságuk valami eltitkolt valóság ennek negatív és pozitív indexével. És azokat, akik „csak származásra zsidók”, akik azon igyekeznek, hogy a zsidóságuk lehetőleg semmit ne jelentsen a számukra – amikor a Lauderben tartottam filozófia szakkört, megkérdeztem, ki jár ide azért, mert ez egy zsidó iskola: a tízből ketten tették fel a kezüket – de akiket akarva-akaratlanul mégiscsak összeköt a holokauszt. Így kimondva-kimondatlanul ez lesz az identitás-meghatározó.

És itt álljunk meg egy pillanatra. Mert erre rá is játszik a pozitív és negatív propaganda és ezzel a méreggel sajnos át van itatva a zsidóság, a magyar zsidóság és az egyetemes zsidóság. „A holokauszt mint identitás-

¹ A 2015. július 23-án, a Szabadság Színpadon elhangzott szöveg bővített változata.

meghatározó”: ez már önmagában is szörnyű mondat valaki számára, aki számára az identitás kérdése ez: kivel, mivel, milyen étellel, szeretettel azonosítom magamat. A szellem: hatványozott élet, ez hatványozott szellem- és így élettágadás. Vagy hallottam ilyet is egy alkotó és zsidóságának gondolkodásában is szerepet tulajdonító írótól: a zsidóság „egyfajta szellemi aura”. De ennek a mondatnak csak akkor van értelme, ha kibontható és élhető életforma, egyetemes megismerési, értékelő és cselekvési rend a tartalma.

Tábor Béla tehát ez után az elkésztő felsorolás után azt kérdezi: *„De ki az, akinek számára a zsidóság termőtalaj, személyes ügy, hit, világnézet? Ki az, aki azért zsidó, mert érzi, hogy zsidóságát akarhatja is, szabadon, meggyőződéssel? Aki érzi, hogy nem csak zsidósága dacára vagy zsidósága mellett akarhatja a világot, hanem zsidóságÁBÓL – sőt, hogy csak zsidóságából akarhat nagyot, egyetemeset, mindent?”*

És itt álljunk meg megint. Miért kérdezi ezt? És miért mondja, hogy ha ilyen zsidóság nincsen, akkor nem értelmes magyar zsidóságról beszélni, mint szellemi, történelem-formáló entitásról? (Amitől persze még a szociológia megpróbálkozhat azonosításával és – semmitmondóan amorf eredményre jut: mindenkinek mást jelent, kinek kultúrát, kinek társaságot, haverokat, ismerős közeget, kinek egyfajta spirituszt, stb. Ha a magyar zsidóságnak ma ennyit jelent a zsidósága, akkor valójában nincs hozzáférése ahhoz, ami a zsidóságot értékévé, kitüntetett történelem-formáló erővé tette.)

„Ha nincs, akkor nem értelmes magyar zsidóságról beszélni” – nem úgy hangzik ez, mint valami nihilizmusba torkolló vagy nihilizmust árasztó maximalizmus? Ismerünk ilyen hozzáállást: csak a „minden számít”, de az lehetetlen, tehát a zsidóság nihilbe fulladt.

Tábor Bélától mi sem áll távolabb, mint ez a magatartás. Az ő kérdésének éppen ellentétes a célja. A tiszta *igent* foglalja magában. Igent a kérdésében felrajzolt zsidóságra. Arra a zsidóságra, amely a forrása lehet a *„nagyot, egyetemeset, mindent”* akarásnak. Ha a szűklelkűekben ijedelmet is kelthet a kérdés, félelmet a benne foglalt mérték kompromisszum-mentessége, de nem ez az értelme. A kérdés értelme: hogy hívjon, megszólítson. Hogy előhívja a tágas lelkűekből azt a fantasztikusan erős, de mélyen elfedett és elfelejtett zsidó szellemet, ami bennük rejlik. És felszólítsa őket, hogy merjék képviselni, kibontani, ami bennük rejlik.

A kérdésben levő tiszta igent, hívást és felszólítást igennek, hívásnak, felszólításnak tehát csak az hallhatja, akiben szintén megvan hozzá a bátorság, akarat és tisztaság. Akiben nincs meg, az megijed tőle és tartalmát összetéveszti saját félelmének tárgyával. Akarat és nyelvi érzékenység így függ össze. A szó foglalja magában az akaratot (és nem fordítva, mint Foucault hiszi), az akarat helye a szóban van. És csak az hallja a szót, aki az akaratot is hallja benne, és akiben akaratot ébreszt a szó. Ezt is magában foglalja, amikor Tábor Béla a zsidó vallást úgy írja le, mint a szóért való felelősség vallását. Nem véletlenül kezdődik „halljad”-dal a zsidó hitvallás.

Tábor Béla ki is mondja, hogy a tágas lelkűek megszólításáról van szó: *„Zsidó elit csak akkor lehetséges, ha a zsidóság belső eszmei tartalma olyan mély, mint maga az emberi lélek, és olyan széles, mint maga az emberi szellem. Alkotni vágyó és alkotni képes szellemek ennél sekélyesebb vagy szűkebb közegekben nem tudnak megélni. Vagy van a zsidóságnak ilyen dimenziójú belső tartalma, vagy nincs. Ha nincs, felnőtthöz méltatlan, értelmetlen játék minden kísérlet a zsidóságnak mint zsidóságnak a megmentésére. Ha van, ki kell ásni ezt a tartalmat, napfényre kell hozni.”*

Ismét kemény szavak, a Bibliától, a prófétai hangtól elszokott zsidóság elszokott az ilyen erős szembeállításoktól. Egy lehetséges félreértést el kell oszlatnunk. *„Ha nincs [a zsidóságnak ilyen dimenziójú belső tartalma, akkor] felnőtthöz méltatlan, értelmetlen játék minden kísérlet a zsidóságnak mint zsidóságnak a megmentésére”*: ez csak a zsidóságnak *mint zsidóságnak* a megmentésére vonatkozik. A zsidótörvények üldözötteinek megmentéséért ugyanúgy felelős marad minden becsületes érzületű ember.

„Ha nincs”, Tábor Béla itt nem áll meg, rögtön hozzáteszi a másik alternatívát: *„Ha van, ki kell ásni ezt a tartalmat, napfényre kell hozni.”* És Tábor Béla emellett kötelezte el magát. És erre hívott minden írásával, minden szavával és gesztusával. Mert ő is híva érezte magát (lásd a S’ma értelmezését *A zsidóság két útja* c. könyvében, I [itt](#)). *„Alkotni vágyó és alkotni képes szellemként”* volt zsidó. És egyszersmind „metazsidó”, mert ez is hozzátartozik a zsidósághoz!

A magas mérték megfogalmazása nem egyedülálló a huszadik századi zsidó és nem-zsidó gondolkodásban. Ami a zsidókat illeti, gondoljunk például Kafkára vagy Rosenzweigre. (Nincs itt hely annak kifejtésére, hogy Lévinast vagy Celant miért nem sorolom ide.) Ők is azt a drámát élik és állítják írásaik, megnyilvánulásaik középpontjába, amit Szabó Lajos így ír le: „*a mértékemmel szemben vagyok nehéz helyzetben*”. A specifikus talán az, hogy Tábor Bélánál ehhez nem társul önkínzás, önleértékelés, mint Kafkánál, sem ortodoxiába zárkózás, mint Rosenzweignél. Úgy kell „testestül lelkestül” vállalni a specifikus zsidó identitást, hogy ez ne jelentsen elzárkózást más identitásuk elől. Tábor Béla azért meri a legmagasabb mértéket megfogalmazni és mértékül állítani, mert szívében hordja az igényt, hogy „egész szívével, lelkével, tehetségével” ennek éljen. Hogy csupa „igennel” válaszoljon erre a hívásra.

Tegyük hozzá: a körülmények dacára. *A zsidóság két útjának* mondanivalóját egy későbbi jegyzetében (amikor folytatásának megírásán gondolkodott) így foglalja össze: „*Ami vagyok, egyetlen aktusban legyek és ne hagyjam magamat külső körülményektől meghatározni, belülről kijelölőjek.*” (Ide tartozik, hogy Tábor Béla „egy aktusban” volt zsidó és az, amit jobb híján az előbb metazsidónak neveztem. Rosenzweignek is megvolt ez a két dimenziója – de nem *egy aktusban*. Tábor Béla Rosenzweig alapállását úgy jellemezte, hogy van külön-külön egy zsidó lelkiismerete, egy keresztény(!) lelkiismerete és egy mindkettőt átfogó lelkiismerete. És valóban: ezt tükrözi könyve – különösen a *Stern der Erlösung* harmadik részének a – szerkezete is. A saját alapállását pedig így jellemezte: szellemi anyanyelvem a zsidóság, de anyanyelvi vagy majdnem anyanyelvi szinten beszélem a kereszténység nyelvét is és erőmhöz mérten elsajátítani igyekszem a brahmanizmus, a buddhizmus és a többi nagy szellemi hagyomány nyelvét is.)

„*Ami vagyok, egyetlen aktusban legyek és ne hagyjam magamat külső körülményektől meghatározni, belülről kijelölőjek.*” Ez volna tehát az összefoglalása annak a könyvnek, amelyet rögtön első mondata szerint „magyar zsidó ír a magyar zsidóságról a magyar zsidósághoz”? De hol fedezhető fel ebben az összefoglalásban az, ami specifikusan a zsidósághoz kötné? El van rejtve benne. Aki olvasta a könyvet, az tudja: az egyetlen osztatlan aktus – ahogy másutt kifejezi ugyanezt – itt azt is jelenti: folytonosság – töretlenség – éles zsidó önkritika és pozitív értékelő-cselekvő-megismerő életprogram között. Ahol az önkritika nem szervesen következik a pozitív életprogramból és az utóbbi nem szervesen szembesíti magát a kritikával, ott az önkritika mögött rejtett kifeje irányuló vád, a kritikával való tehetetlen azonosulás mögött önpusztító vágy áll. Azt mondtuk, ami a zsidósághoz köti ezt a megfogalmazást („*Ami vagyok, egyetlen aktusban legyek ...*”), az el van rejtve benne. Így ahhoz is szól, akit nem szólíthat meg mint magyar zsidót. Nyilván a zsidósághoz köti a könyv megírását kiváltó helyzet, a zsidótörvények bejelentése, és a könyv tartalma is. És erre a tartalomra is utal a mondat, hiszen az „*egyetlen aktusban legyek*” a már említetten kívül még kétszeresen is a zsidóságra jellemző *kettősségre* utal: egyrészt arra, hogy a zsidóság vallás és nép egyszerre, másrészt arra, hogy a magyar zsidóság *egyszerre* magyar és zsidó. Bár a két kettősség struktúrája más, mindkét esetben elválaszthatatlanul összefonódik a kettő. Az ebből adódó feszültség és a feladat, hogy ebből a feszültségből kell specifikus értéket teremtenie, szintén jellemzője a zsidó szellemnek. De a zsidó szellemre jellemző az is, ahogyan ebben a megfogalmazásban a személyesség, az identifikáció kérdése (a válasz arra a kérdésre, hogy „ki vagyok”?) elválaszthatatlan a teremtéstől („aktus”) és az élő, konkrét Egy realitásától! (Hogy a kereszténységnek is belső szükséglete, hogy ezzel a személyiséggel és szellem felfogással szembesítse magát, arra jó példa, hogy Kierkegaard, miközben mondanivalóit csak különböző álnevek mögé rejtve tudja kifejtetni, mégis könyvet ír *A szív tisztasága az, hogy egyet akar* címen.)

„*Ne hagyjam magamat külső körülményektől meghatározni.*” (A szabadság negatív definíciója Tábor Bélánál: „*szabad az, akiben idegen centrum nem hoz létre megnyilvánulást!*”) Nem arról van szó, hogy „a körülmények nem számítanak”. Tábor Béla sosem hunyta be a szemét a körülmények előtt – könyve megírását is az első zsidótörvény bejelentése motiválta –, azok feldolgozását a szabad döntés előfeltételének tartotta. De a *döntést* nem tehetem tőlük függővé, ahol az a kérdés, hogy mi az, aminek nevében, jegyében élek, értékelek. Itt nem számíthatnak körülmények, csoportérdekek, ideértve például nemcsak a politikai és gazdasági, hanem a tudományos csoportérdekeket, csoportérdekek szempontjából fogalmazott kérdéseket. És ezt a kérdést nem altathatom el magamban. A szabadság előfeltétele, hogy ez a kérdés folytonosan, életformálónan jelen legyen. Az akarat indexe a jelen, a „majd” a vágy és félelem indexe.

S visszatérve még a kérdésre, hogy „*Ki az, aki azért zsidó, mert érzi, hogy zsidóságát akarhatja is, szabadon, meggyőződéssel? Aki érzi, hogy nem csak zsidósága dacára vagy zsidósága mellett akarhatja a világot, hanem zsidóságáBÓL – sőt, hogy csak zsidóságából akarhat nagyot, egyetemeset, mindent?*”: a szigorú tisztázó kérdés nem valami absztrakt „muszáj”, „norma”, „Sollen” jegyében áll, hanem a *létezés* jegyében. És az akarat jegyében. „Akarod-e”, tudod-e minden idegszáladdal, testeddel, lelkeddel igenelni, hogy legyen ez a zsidóság. Amelynek pozitív történelem alakító szerepe volt, de ma csak látszatéletem él. Mert addig csak negatívum van történelem alakító szerepe, amíg a holokausztot állítja „a” zsidó alapélményként. Pedig a zsidóság erejét az adta, hogy mint népi közösség eredendően az egyetemes történelmet – és ezen *belül* a saját történelmét is – nem a halál, hanem a megváltás perspektívájában látta és értékelte. S ebből származtatható „*az anyag és az anyagi szüntelen spiritualizálásán alapuló biblikus értékrend*” (l. [itt](#)). Amíg a holokauszt van középpontban, addig a zsidó történelem arról szól, hogy a zsidóság hogyan lett *mások* áldozata – sőt: prédája, mechanizált gyűlöletnek (és talán öngyűlöletnek is) tárgya és passzív elszenvedője. A biblikus áldozati rend épp ellenkezőt jelent: nem mások „áldoznak fel” engem, hanem *én* áldozom fel a számomra értékeset azért, hogy *aktívan* értékesebbet *teremtsek* belőle a magam és mások számára. Ez, és a szóért való felelősség a specifikusan zsidó pozitív mondanivaló a nagy hagyományok (és ide beleérttem az ateizmust is) párbeszédében. Ennek a mondanivalónak az aktuális formáját kibontani: ezt tekintette Tábor Béla feladatának.

A szóért való felelősség kiterjed a „Sollen”, „norma” és az akarat, a valódi igen közötti különbségre is. Azt jelenti, hogy hallani kell, van-e egy magasabb mérték kimondásának fedezete, ti. e mérték izmos és tiszta igenlése, élő értékelő és cselekvési renddé szervesülő igenlése, vagy a „nem tudom, csak jó volna”, a muszáj, a „lehetetlen” romboló lehelete árad kimondásából, önmeghazudtoló kicsinyesség a tartalma.

Alapélményem Tábor Béláról – ezért is választottam őt –, hogy amit mértékként képviselt, annak élő fedezete volt, a tartalma ilyen maradéktalan, tiszta igen volt. Kielezett tisztázó kérdések, de sosem kíméletlenül, mindig átsüt rajta, hogy a kérdés mögött egy egész életével élt, és a dialógusban mozgósított „igen” a fedezet. És kérdésével, ha még olyan éles is, ezt az igent akarja erősíteni a másokban is, nincs más célja. Negatívum leírva: nem tehetetlenség, elégedetlenség, nem a morál nihilje, hanem egy kibontható, megjeleníthető igen van a legszigorúbb kérdés mögött is. Ha azt kérdezi – és 1939-ban ezt kérdezni igen meredek dolog –, hogy akar-e létezni a zsidóság mint tisztán szellemi, áldozati létformát élő zsidóság, akkor e mögött nemcsak egy pontnyi, semmire nem kötelező „igen”, hanem egy átgondolt, élt és élhető létforma van, amelynek lényege az áldozati heroizmus. Ha azt kérdezi, hogy van-e a zsidóságnak olyan specifikus, meghatározott szellemi tartalma, amelyből az egész valóság, az aktuális történelem legforróbb kérdései is kérdezhetők, akkor egy számára létezőre, jelenlévőre kérdez rá.

Egy másik lauderes történet: amikor Tábor Béla könyvét olvastuk, többen is sopánkodni kezdtek: Hát még ő is bántja, kritizálja a zsidóságot? És egy valaki volt, aki röviden és velősen azzal érvelt ezzel szemben, hogy „de hát nem értitek? Azért kritizálja, mert szereti. Mert a szeretete az, ami nagyobbra hivatottnak látja.” Ez a szeretet: aktív, átélt igenlése a zsidóságban rejlő nagyságnak.

A szűklelkűek félnek mindentől, ami nagy. Életstratégiájukat Tábor Béla így jellemzi: „*megbújni a lét repedéseiben*”. Még ha ezeket a repedéseket a darabokra szakadt kultúra egy-egy önálló labirintusrendszerre építette is ki. A tágas lelkű nem abban különbözik a szűklelkűtől, hogy nem ismer félelmet. De ismeri és éli a félelem és a félelem leküzdésének „*feljelé irányuló hullámmozgását*”. Gyengeség és erő, büntudat és öntudat egysége – ezt tartja Tábor Béla a zsidó vallás egyik lényeges pontjának. Ez egy újabb metszete az „egyetlen aktusban”-nak.

Egy másik, mindig újra és ma különösen aktuális metszete: a zsidó vallás szelleme forradalom, azaz bálványrombolás és hagyomány poláris egysége. Vagy ahogy Tábor Béla egy helyen fogalmaz: hegyeket mozgó hit és Isten akaratában megnyugvás egysége. Az Egy: polaritás és feszültség. Az Egy a S’-mában ilyen, csupa feladattal, feszültséggel teli egységet jelent. *Nem* azt jelenti, ahogy keresztény, de néha még zsidó oldalon is hajlamosak fordítani, hogy „az Úr, ami Istenünk egyetlen Úr”. A zsidóság iránt jóindulatú keresztény teológusok is képesek azt hinni, hogy itt valami – mégoly szublimált – legfelsőbb kényúrról van szó.

Vegyük észre, hogy egy ilyen állítás feltételezné, hogy létezhet több isten is! És ez volna Isten kinyilatkoztatásának a tartalma? Isten nem kételkedik benne, hogy nincs rajta kívül Isten. A zsidó hitvallás Egy-e messze túl van ezen a hiúsági kérdésen. Viszont megteremtí a saját tiszta *képmását*.

Innen nézve az Egy azt jelenti: a mindenkiben élő istenképmasság: egy. Egy osztatlan realitás, amely mindenkiben, aki osztatlan erőfeszítést tesz érte, egyéni specifikus formát ölt. Ady az individualitás hangsúlyán keresztül beszél erről: „*Vagyok, mint minden ember: fenség /Észak-fok, titok, idegenség /Lidérces messze fény /Lidérces messze fény*” – vagy: „*lelkes lelkem kinek a képe?*” És itt még egy pár szót Adyról, akinek szellemisége meghatározó Tábor Béla – és munkatársa-barátja Szabó Lajos számára. Nem véletlenül: Ady egyszerre volt baloldali, forradalom-igenlő, és mélyen magyar elkötelezettségű. Mint a fenti idézet költői pontossággal ki is mondja: egyszerre volt egyenlőséget hirdető demokrata, de olyan egyenlőségnek, amelynek a művészi kiválasztottság a mértéke, s mint egy cikkében írja: egyszerre szabadgondolkodó és Istent kereső, kételkedő és hívő. Mindezeket az áramlatokat magába szívta, harcukat magában vívta a maximális egzisztenciális hőfokra hevítve őket, de legbelső impulzusa Adynak is ez volt: „Ami vagyok, egyetlen aktusban legyek” (l. Tábor Ádám Ady-tanulmányát: *A magyar logosz*.) Amikor Tábor Béla úgy kezdi könyvét, hogy azt „magyar zsidó írja, aki hisz benne, hogy mindaz, ami érték benne elválaszthatatlan attól, hogy zsidó és hogy magyar”, akkor a „magyarnál” nyugodtan gondolhatunk Adyra, a „zsidónál” pedig a prófétákra. A prófétákra, akiknek a zsidóság szellemi küldetése fontosabb volt minden politikánál, államrezonnál, hatalmi célnál. És éppen ezzel érték el, hogy a zsidóság fennmaradjon: mert jelentőségétől nem voltak hajlandók eltekinteni, alárendelni államrezonnak, mégoly magas kulturális értékeknek sem. A zsidóságnak csak akkor van jövője, ha ezt a szellemi megvesztegethetetlenséget le tudja fordítani és képviselni tudja a mai történelmi szituációban. De mi az, amit itt kissé retorikusan megvesztegethetetlenségnek nevezek? Az áldozati értékrend életformája.

Tábor Béla *A zsidóság két útja* c. könyvének 1990-es második kiadásához egy utószót is írt, amiben többek között ezt mondja könyvének koncepciójáról: „*Hogy utópisztikus volt-e ez az elgondolás, a bibliikus modellnek, az áldozat spirituális értékrendjének alkalmazása a modern gazdaság-centrikus társadalomban, kétszerezten is célját tévesztő kérdés. Egyrészt a bibliikus modell nem ismer időt, amely magához kötheti: sohasem időben rögzített formájával azonos, hanem mindig csak önmaga transzformációival. Aki ezzel ellentétesen fogja fel, egy elmúlt kor mítoszának tekinti a Bibliát, vagyis abeyzett, hogy azonosulna vele, kíváncsodik egy idegen vallásba. Mert erre valóban érvényes Campbellnek az a megállapítása, hogy a mítosz idegen vallás. Másodszer, a kérdést hitelesen csak az a hatszáz ezer fős magyar zsidóság tudná megválaszolni, amely az elgondolásban közvetített parancs közvetlen megszólítottja volt. De ez az utolsó nagy magyarországi gálut ma már megkérdőjelezhetetlen.*”

Akkor kihez szól ma ez a könyv? Szól-e valakihez? Miért adta ki Tábor Béla 1990-ben újra a könyvét? Mementóként? Tanúságaként annak, hogy a zsidótörvények, a „végső megoldás” ma eufemisztikusan vézskorszaknak nevezett idején is volt olyan öntudatos zsidó program, amely úgy volt gyökereikig hatóan önkritikus, hogy egy percig sem volt reaktív és/vagy önsanyargató. Amikor Tábor Béla az áldozat spirituális értékrendjéről beszél, ezen csöppet sem passzív magatartást ért. Az áldozati lét aktív, teremtő lét – valójában az egyetlen *teremtő* létforma –: minden létfokon *az alacsonyabb érték magasabb értéké teremtését* jelenti. Önmagában tehát az is elég erős indok volna, ha Tábor Béla csak azért adta volna ki újra változatlan formában könyvét, hogy tanúskodjon arról: a magyar zsidóságon belül a legkritikusabb időben volt erő ahhoz, hogy megfogalmazódjon ilyen izmos, aktív, öntudatos, elkötelezetten zsidó és egyetemes program. Mi, maradék magyar zsidóság már ebből is erőt meríthetnénk: van mit folytatnunk ebben a maradék-szituációban. Mert mi „*az utolsó nagy magyarországi gálut*hoz” képest maradék vagyunk.

És ez döntő változás: amikor a könyv íródott, létezett még egy masszív zsidó vallási közösség, amely ugyan magába szívta az őt körülvevő gazdaság-centrikus (fél-feudális, fél-kapitalista) létformát, mégis egy olyan életformában élt, amely mélyén ott rejtett az ezzel radikálisan ellentétes szellem. A könyv akkori megszólítottjainak tehát masszív adottságként adva volt ez a vallási létforma (még ha a városi, asszimilálódni vágyó zsidóság sokszor idegenkedett is tőle). A könyv célja az volt, hogy az e létforma mélyén Csipkerózsika-álmát alvó áldozati és bálványromboló szellemet *egészen* felébressze, új, adekvát formában.

A mi szituációnk más. Mi a zsidósághoz mint valóságos létformához épp a fordított úton találhatunk csak utat. Nekünk *először* meg kell teremtenünk a biblikus modell új, teremtő energiával telt életformáját a mai társadalomban. Nekünk nincsen masszív valóságként adva egy vallási életforma, amely mélyén ott rejlik ez a szellem. Nekünk sokkal inkább a szó közvetíti ezt. A szóból, így Tábor Béla ébresztő szavaiból is kiindulva kell a szót valósággá szőnünk. Először magunkra kell vállalnunk az „*áldozati spirituális rangsort*”, amelyről ez a könyv is beszél. Látszólag ebbe az irányba mutat, hogy a magyar zsidók vagy zsidó származású magyarok körében sokan – kimondva vagy kimondatlanul zsidóságuk kifejezéseként – lelkesen, aktívan, csupa jó szándékból aktív áldozatot vállalnak a társadalmi, vagy kulturális-eszmei élet egy, esetleg több körülhatárolt területén. A másik oldalon láthatjuk a neo-vallási törekvéseket, amelyek a múltbeli vallási formákat próbálják folytatni vagy megreformálni. A gazdaság-centrikus létformával mélyen összenőtt vallási és nem-vallási formák kívül esnek azon, amiről beszélek. De a többről ma is ugyanolyan felsorolást készíthetnénk, mint amelyet Tábor Béla készített 1942-es írásában. Mert jó szándékuk ellenére mindezekben közös, hogy a biblikus szellemet *mint egészet* súlytalanítják. Miközben az élet egy területén megvalósítják az áldozati létformát, a társadalmi és szellemi élet minden más területén magától értetődően, aktívan, vagy beletörődve elfogadják a gazdaság-centrikus létformát annak értékrendjével és hatalmi viszonyaival együtt. Amikor az áldozati szellemről és értékrendről van szó, akkor nem erről van szó. Egy olyan *egész* életrendről, amely az élet legalacsonyabbtól legmagasabb fokáig, a legszűkebb környezetünktől a legtágabbig egy létkört sem zár el maga elől, de mindenütt az áldozati értékrend alapján él: értékkel, gondolkodik és cselekszik. Érdeemes meggondolni a következőt: Tábor Béla tízparancsolat értelmezése alulról felfelé, a tizediktől kezdve halad az elsőig. És rögtön a tizedik parancsolatnál a tulajdon, a birtoklás *alárendeléséről* van szó – tehát annak az értéknek minden más érték alárendeléséről, amely a mai társadalmi létformánk középpontjában áll. Lelkesítő és felemelő ezt a tízparancsolat értelmezést olvasni – de ha megkíséreljük elsajátítani, magunkra alkalmazni, akkor felszínre törnek a külső és belső ellenállások. És nem térhetünk ki előlük azzal, hogy hiszen más sem győzi le ezeket, még ha ez is „a társadalmi realitás”. Az ellenállásaink legyőzésében végső soron csak az segít, ha az *egész* áldozati rendet magunk előtt látjuk és az *egészet* vállaljuk ellenállásaival együtt – és ennek a közösségi formáit keressük. Itt és most. Ma ennek az egész áldozati spirituális értékrendnek az igenlésén keresztül vezethet vissza az út egy értelmes és tiszta zsidósághoz. Egy, olyan zsidó életformához, amely nem kényszerül valamelyik zárványába zárni az egyetemes zsidó szellemet. Értelmes zsidósághoz, amely újra megérti, hogy mit is jelent, „Halljad/értsd meg Izrael, a Név a mi Istenünk – a Név: Egy.” Ebben lehet vezetőnk ma is Tábor Béla könyve.

Surányi László